

EUGENIUSZ KRYSZTOFIK

Znaczenie ogólnospołeczne, naukowe i dydaktyczne Świętokrzyskiego Parku Narodowego

Общественное, научное и дидактическое значение
Святокршиского Национального Парка

Forestry of the Kielce Province during 30 years of People's Poland
Social, scientific, and didactic importance of the Świętokrzyski National Park

*Na oczach mi się kładzie ta ziemia urocza,
nasyca się modrością wśród zmrużonych powiek
garbata od gór Łysych, leśna i obłoczna,
uśmiecha się jak stary zamyślony człowiek.
...Spią wsie szare wśród września złocistej drzemoty,
czerwone od jarzębin, lniane babim latem,
ciche Wzdoty, Leszczyny, Tarczki i Ciekoty
ogacone pod jesień jasnożółtym kwiatem.*

JAN GAJZLER, 1936 R.

Na walory ogólnospołeczne, naukowe i dydaktyczne Świętokrzyskiego Parku Narodowego złożyły się siły przyrody, działalność gospodarcza i kulturalna człowieka, historia kraju i regionu.

Siły natury sprawiły, że na stosunkowo niewielkiej powierzchni leśnej SPN, wynoszącej obecnie 5530 ha, ostałej ze starej Puszczy Świętokrzyskiej, a od 50 lat zwanej „Puszcza Jodłową” znajdujemy naturalną, charakterystyczną dla Gór Świętokrzyskich, różnaitość i zmienność podłoża, gleby i zespołów leśnych.

Obszar Parku, składający się z kompleksu głównego i dwu wyspowych stanowi środkową część mezoregionu fizjograficznego Gór Świętokrzyskich i pokrywa się z dzielnicą przyrodniczo-leśną tej samej nazwy.

Współczesna rzeźba Gór Świętokrzyskich została uwarunkowana wieloma bardzo złożonymi czynnikami, które działały w ciągu minionych epok od ery paleozoicznej aż do okresu współczesnego. Podstawowy zrąb rzeźby powstał w wyniku ruchów górotwórczych, które występowały w ordowiku i sylurze (fałdowania kaledońskie) oraz pomiędzy karbonem i permem (fałdowania hercyńskie).

Budowa geologiczno-morfologiczna jest wyraźnie zróżnicowana. Grzbiet Łysogór rozciąga się w kierunku WNW—ESE od przełomu Słupianki na wschodzie do przełomu Lubrzanki na zachodzie. W granicach Parku znajduje się 15 km odcinek Łysogór porośły lasem z dwuszczytową Łysicą Agatą o wysokości 611 m n.p.m. w części zachodniej oraz od-

ległe od niego o 11,5 km na wschodzie wzniesienie Św. Krzyża o wysokości 593 m.

Grzbiet Łysogórski zbudowany jest z ułożonych na przemian łupków i kwarcytów kambryjskich. Struktura fliszowa osadów zdecydowała o tarasowej budowie zboczy. Strefa wychodni kwarcytów tworzy strome progi, powstałe z rumowiska ostrokrawędziowych bloków skalnych, strefa łupkowa zaznacza się spłaszczeniem terenu.

Na północy od grzbietu Łysogór występuje wschodni, bodzentyński odcinek Pasma Klonowskiego z Górami: Psarską — 412 m n. p. m. i Miejską — 423 m, rozdzielonych przełęczą, którą przebiega droga Bodzetyń — Kielce. Na zachód od Góry Miejskiej Pasma Klonowskie zanika, przechodząc w teren falisty, obniżający się do poziomu dolin rzecznych Czarnej Wody i Pokrzywianki (238—247 m n. p. m.), by w odległości niecałych 11 km od Góry Miejskiej objąć, na lekko wzniesionym brzegu Pokrzywianki (239—256 m), wyspę uroczysko Serwis — Dąbrowa i skończyć się na jej prawym brzegu Górą Chełmową — odosobnionym, kopulastym wzniesieniem o wysokości 347 m.

Góra Miejska i Psarska zbudowane są z utworów dewońskich — piaskowców spiryferowych i ciosowych emsu (górne piętro dolnego dewonu). Podobnie w swej części południowej z tych samych skał jest zbudowana Góra Chełmowa — z wiśniowych łupków i szarogłazów — a w partii przyszczytowej z kwarcytów z wkładkami łupków, iłów i pstrych piaskowców, serii klonowskiej i barczańskiej.

Pomiędzy Górami Miejską i Psarską a masywem Łysicy rozciąga się szeroki rozdół tworzący Dolinę Czarnej Wody i Wilkowską. Dolinę zalegają utwory sylurskie, złożone z miękkich łupków i szarogłazów. W zasięgu utworów sylurskich znajdują się uroczyska Gawroniec, Plecionki i Chrusty, położone między Czarną Wodą i Pokrzywianką.

Utwory paleozoiczne poza gołoborzami i wychodniami litych skał są pokryte piaskami fluwioglacjalnymi, lessem, rzadziej gliną zwałową. Piaski fluwioglacjalne występują w partiach dolinnych Parku, zalegając stosunkowo cienką warstwę na glinach zwałowych lub pochodzących z wietrzenia utworów klasycznych — przeważnie sylurskich łupków i szarogłazów.

Świętokrzyski Park Narodowy leży na dziale wód rzek Kamiennej i Nidy. Do dorzecza Kamiennej (środkowy bieg Wisły) ciąży 4050 ha powierzchni ogólnej, 3877 ha leśnej własności państwowej Parku. Spływają do niej cieki naturalne północnego stoku Łysogór, północnych i wschodnich Góry Psarskiej, całej Góry Miejskiej, północnych stoków Łysicy, wschodnich i południowych Łysej Góry. Dorzecze to jest zasilane 33 strumieniami z parkowej części Łysogór — trzema za pośrednictwem rzeczki Psarki, dwudziestoma Pokrzywianki i dziesięcioma Czarnej Wody.

Do dorzecza Nidy (górnny bieg Wisły) ciąży 1738 ha powierzchni ogólnej, 1656 ha leśnej terenów Parku. Dorzecze to tworzą wschodnie i południowe zbocza Łysogór, zasilane tylko czterema strumieniami płynącymi w kierunku południowym do Bielnianki i dwa w kierunku zachodnim — do Lubrzanki.

Z morfologią terenu wiąże się różnorodność typów glebowych Parku. Inwentaryzacja gleboznawcza przeprowadzona w 1969 r. przez Biuro

Urządzenia Lasu i Projektów Leśnictwa w Warszawie pod kierownictwem mgra inż. Jana Dzierzbickiego wyróżniła następujące typy gleb o niżej podanym procentowym udziale w powierzchni produkcyjnej Parku:

1. Gleby brunatne	—	77 %
2. Gleby płowe	—	10 %
3. Gleby opadowo-glejowe	—	7 %
4. Gleby bielcowe	—	2 %
5. Gleby słabo wykształcone	—	2 %
6. Gołoborza i gleby inicjalne	—	1 %
7. Inne (czarne ziemie, gleby murszowe, torfowiska niskie, gleby gruntowo-glejowe i mady rzeczne)	—	1 %

Na obszarze Parku są czynne obecnie stacje meteorologiczne w Bodzentynie i Słupi Nowej — założone w 1961 r. — a od 1954 r., po 10-letniej przerwie, rozpoczęła obserwacje stacja na Św. Krzyżu, czynna z przerwami od 1921 do 1944 r.

Według opracowanych przez S. Dunikowskiego materiałów średnia roczna temperatura wynosiła dla: Św. Krzyża 5,6°, Bodzentyna 7,0°, Słupi Nowej 7,7°, a średnie roczne sumy opadów za okres 1960 do 1968 odpowiednio: 974 mm, 660 mm i 840 mm. W obniżeniach dolinnych Parku przeważają wiatry z kierunków W i SW, na Św. Krzyżu — ze strony S.

Od 1960 r. dzięki współpracy i pomocy Instytutu Badawczego Leśnictwa jest prowadzonych 10 punktów opadowych przy osadach leśnych Parku. Przyczyniły się one znacznie do poznania wysokości opadów na obszarze Parku.

Natura wyposażyła środowisko leśne Parku w 18 gatunków drzew. Są to: jodła, sosna, modrzew, świerk i cis — z iglastych, a z liściastych — buk, oba dęby, osika, brzoza, olsza czarna, oba gatunki lipy, jawor, klon, jarząb, brzoza czarna i wiąz górski. Sześć gatunków drzew — jodła, sosna, modrzew, buk, oba dęby — to dziś główne gatunki lasotwórcze Parku.

W latach 1929—1935, w celu odbudowy lasu na obszarach zniszczeń spowodowanych klęską mrozowo-kornikową wprowadzono tu niebacznie wiele gatunków obcych przyrodzie Gór Świętokrzyskich, jak modrzew europejski, daglezję, sosnę wejmutę, sosnę bankę, dąb czerwony, grochodrzew i świerk nieokreślonego pochodzenia. Z zalesień tego okresu utrzymały się w niewielkich ilościach do dziś: modrzew europejski, daglezja i sosna wejmuta, w większych nieco — świerk.

Lasy Parku poprzecinane „Łysinami” gołoborzy w masywie Łysogór, 170 ha malowniczych łąk prywatnych w Dolinach Czarnej Wody i Wilkowskiej, zachowały w wielu fragmentach wygląd pierwotny. Znamienity leśnik prof. J. Miklaszewski powiedział o lasach Łysogór w 1938 r., że „jest to wielki, biologicznie niezmiernie ciekawy, zwarty i urozmaicony kompleks leśny”.

W 1959 r. prof. W. Szaffer pisał: „wśród naszych Parków Narodowych jeden tylko Świętokrzyski Park Narodowy leży w samym sercu Polski. Chroni on dla Narodu Polskiego pozostałość Świętokrzyskiej

Puszczy Leśnej. W resztkach niezniszczonych borów jodłowych, w zwaliskach skał gołoborzy nagromadzonych tajemniczymi siłami przyrody, w sokolich gniazdach, słanych jak przed wiekami, na strzaskanych pionurami wierzchołkach drzew, w śpiewie pokoleń tych samych ptaków żyjących tu od wieków, zapachem tych samych kwiatów puszczańskich i mszarników, w odwiecznym rytmie powracających pór roku — przekazana została nam w Świętokrzyskim Parku Narodowym żywa spuścizna przeszłości. W nim ocalała przyroda o niezmiennym obliczu od czasu, gdy do stóp gór docierał pierwszy człowiek-osadnik i gdy później na Łysej Górze zapłonął ręką Bolesława Chrobrego rozniecony ogień kultury chrześcijańskiej”.

Spośród panujących gatunków drzew największą dynamiką wzrostu i rozwoju odznacza się jodła. W ciągu 18 lat, w okresie pomiędzy dwiema inwentaryzacjami z lat 1951—1962 i z roku 1970, zapas jodły, pomimo stale nękającej drzewostany tego gatunku gradacji zwójek jodłowych, wzrósł z 644 tys. m³ do 1076 tys. m³, tj. o 67%, podczas gdy zapas ogólny drzewostanów Parku — o 65%.

Analiza pniowa jodły ściętej w 1972 r. na Łysicy, wykonana przez prof. B. Szymkiewicza wykazała dynamiczny przyrost masy drewna w okresie od 120 do 220 roku życia drzewa, co świadczy o zdolności tego gatunku w warunkach środowiska Puszczy Jodłowej do zachowania sił życiowych do późnego wieku. Pomiar wykazały, że wysokość najwyższych jodeł w Parku wynosi 45 do 50 m, a pierśnica przekracza jeden metr. Jest godne podziwu, że wymiary te osiąga jodła na granicy północno-wschodniego gromadnego zasięgu. W tym świetle wydaje się zrozumiałe zainteresowanie, jakim się cieszy jodła świętokrzyska u leśników krajowych i zagranicznych.

W latach 1956—1960 nasiona jodły ze Świętokrzyskiego Parku Narodowego zakupiły: Austria — 3000 kg, Dania — 665 kg, NRD — 3400 kg, NRF — 60 kg. Jodła Świętokrzyska cieszy się szczególnym uznaniem w Danii, gdzie uchodzi za odporną na suszę majową i szkody od mszyc.

Tylko w latach 1963—1968 Świętokrzyski Park Narodowy dostarczył nasion jodły: OZLP w Gdańsku — 1382 kg, OZLP w Radomiu — 707 kg, Karkonoskiemu Parkowi Narodowemu — 772 kg, Lasom Doświadczalnym SGGW w Rogowie — 106 kg, radom narodowym pow. kieleckiego — 110 kg, razem 3076 kg.

Drugim gatunkiem drzewa, który od przeszło ćwierćwiecza przysparza Parkowi rozgłosu, jest modrzew polski, odkryty przez prof. M. Raciborskiego na Górze Chełmowej w 1890 r. To niewielkie, wyspowe wzniesienie, o wysokości 347 m n. p. m. stało się od tego czasu ośrodkiem znacznego zainteresowania leśników i przyrodników.

Na potrzebę zachowania drzewostanów z udziałem rodzimego modrzewia na Chełmowej Górze wskazywał uczony rosyjski N. A. Troickij, który w latach 1911—1913 prowadził badania przyrodnicze w Górach Świętokrzyskich. Twierdził, że uroczysko leśne Chełmowa Góra stanowi żywe muzeum botaniczne i domagał się wyłączenia tego obiektu leśnego z eksploatacji gospodarczej.

W 1913 r. prof. W. Szafer w swej klasycznej pracy: „Przyczynek do znajomości modrzewi auroazjatyckich ze szczególnym uwzględnieniem modrzewia w Polsce” opracował cechy modrzewia z Chełmowej

Góry i przyznał mu w systematyce botanicznej odrębność gatunkową, dając mu nazwę „modrzew polski — *Larix polonica*”.

W 1917 r. badania biometryczne modrzewia polskiego z Chełmowej Góry przeprowadził prof. W. Jedliński, a w 1920 r. opublikował je w swej pracy: „Modrzew polski”. W okresie powojennym wskazania płynące z analizy pniowej modrzewia przeprowadzonej przez prof. Jedlińskiego wykorzystano w praktyce, wiążąc wstępną i późniejszą kulminację przyrostu wysokości ze sposobem pielęgnowania tego gatunku.

Utworzenie w 1921 r. na Chełmowej Górze leśnego rezerwatu było pierwszym aktem prawnym z dziedziny ochrony przyrody wydanym w Niepodległej Polsce na podstawie rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 15 września 1919 roku.

W okresie międzywojennym i w pierwszych latach powojennych rezerwat modrzewia polskiego na Chełmowej Górze był traktowany jako ścisły. Chcąc jednak zapewnić modrzewiowi — zgodnie z wymaganiami ekologicznymi tego gatunku — możliwości odnowienia naturalnego z samosiewu, zamieniono na powierzchni 159 ha drzewostanów mieszanych z udziałem dęba, buka, sosny i jodły ten rodzaj ochrony na ochronę częściową, pozostawiając poza ingerencją gospodarczą tylko 13 ha zbiorowisk leśnych w charakterze rezerwatu ścisłego.

W latach 1958—1961 prof. J. J. Karpiński przeprowadził w drzewostanach modrzewiowych Parku na Świniej Górze w nadl. Bliżyn badania nad owadami żerującymi na modrzewiu. Stwierdził on występowanie ogółem 91 gatunków owadów, z których 35 nie wykazywano poprzednio jako związanych z modrzewiem. Odkrył trzy nowe gatunki dla entomofauny polskiej: żywiczanka świętokrzyska (*Laspeyresia st. cruciana*), żywiczanka łysogórska (*Laspeyresia ibeeliana*) oraz mszyca (*Cinara kochiana*), z których dwa pierwsze są równocześnie nowymi gatunkami w nauce. Stwierdzone tu gatunki mszyc — *Cinara laricis*, *C. kochiana* i *C. boernerii*, to gatunki produkujące obfitą spadź miododajną na modrzewiu.

Stwierdzenie to pozwoliło zrozumieć przyczyny dużej koncentracji mrowisk na Górze Chełmowej mrówki śmawej — *Formica polyctena*, gdzie występuje prawie połowa spośród 800 mrowisk Parku.

Las na Górze Chełmowej wykazuje dużą odporność biologiczną. Poza dwukrotnym po wojnie krótkotrwałym pojawem zwójki zieloneczki (*Tortrix viridana*) w czasie jej masowego występowania w całym kraju, nie notowano tu dawniej ani obecnie gradacji szkodliwych owadów.

R. Pachlewski przeprowadził badania nad mikotrofizmem modrzewia polskiego i sudeckiego w naturalnych i sztucznych warunkach rozwoju (1953 r.), stwierdzając, że na korzeniach siewek modrzewia na Górze Chełmowej występuje bogatsza mikroflora, powodując lepszy ich rozwój. Z badań wynikły wskazania konieczności szczepienia gleby na nowych stanowiskach przez podsypkę próchnicy ze starych stanowisk modrzewiowych.

Prof. B. Halicz i S. Cieśliński w 1967 r. ustalili listę porostów na korze modrzewia polskiego w Górach Świętokrzyskich, stwierdzając występowanie 84 gatunków. Ogółem w Parku na luźnym podłożu stwierdzono 270 gatunków, w Górach Świętokrzyskich 390.

Badania prof. F. Krzysika i B. Gonet'a przeprowadzone z ini-

ęjatywy Parku doprowadziły w 1961 r. do opublikowania pracy pt.: „Budowa oraz fizyczne i mechaniczne właściwości modrzewia polskiego na Chełmowej Górze”. Praca ta zapoczątkowała dalsze badania nad drewnem modrzewia polskiego z innych stanowisk oraz modrzewia sudeckiego.

Dr Z. Niwiński wraz z S. Zmysłowską opublikował wstępne badania nad promieniotwórczością gleb z terenu Parku i nadl. Bliżyn. Natężenie promieniowania gleby na Górze Chełmowej w porównaniu z innymi badanymi stanowiskami modrzewia polskiego było znacznie wyższe. Wysunął wniosek, że może to mieć wpływ na morfologiczne zmiany strzał modrzewia i innych drzew na Górze Chełmowej. Ponadto zajął się zależnością między warunkami glebowymi a wzrostem modrzewia polskiego, co przedstawił w pracy pt. „Wstępne badania mikrobiologiczne gleb leśnych w drzewostanach modrzewiowych Gór Świętokrzyskich” (1970). Wraz z Z. Brogowskim pracował „nad poszukiwaniem optymalnych warunków glebowych wzrostu modrzewia polskiego” (1973).

W okresie międzywojennym oraz po II wojnie światowej nasiona modrzewia polskiego z Góry Chełmowej trafiały do Danii, Szwecji i RFN, głównie do badań porównawczych nad modrzewiem różnych gatunków i proveniencji. Modrzew pochodzący z Góry Chełmowej wykazywał prawie zawsze dobry wzrost na wysokość, choć nie najlepszy kształt strzały. Wyniki doświadczeń z modrzewiem polskim doczekały się licznych publikacji polskich i zagranicznych.

Na podstawie wieloletnich obserwacji w ŚPN stwierdzono prawie zupełną odporność rodzimego modrzewia polskiego na raka w przeciwieństwie do modrzewia europejskiego, często ulegającego tej chorobie. Spostrzeżono poza tym, że modrzew europejski w warunkach przyrodniczych Parku wykazuje w stadium młodnika zbyt powolny wzrost, by móc się oprzeć konkurencji drzew rodzimych, jak sosny, brzozy, osiki a nawet dębu i lipy.

Z badań naturalnych drzewostanów Parku zaczerpnięto sporo wskazań i przykładów dla prowadzenia zabiegów hodowlanych na podstawach ekologicznych. Opracowano między innymi zasady pielęgnowania młodników wielogatunkowych z udziałem modrzewia polskiego oraz młodników jodłowych i podrostów rosnących pod okapem starodrzewu. Również opracowano i wypróbowano w Parku sposób ochrony i pielęgnowania mrowisk przez okładanie ich chrustem.

Na obszarze Parku są prowadzone okresowe badania nad stanem fauny oraz stałe obserwacje zmian ilościowych i jakościowych zwierzyny łownej. Na mocy rozporządzenia MLiPD z 29 maja 1953 r. na gruntach prywatnych oraz terenach lasów państwowych przyległych do Parku została utworzona ochronna strefa łowiecka.

Stwierdzono, że na obszarze Parku żyje 45 gatunków ssaków, spośród nich 16 — to gatunki rzadkie i chronione. Fauna licząca 45 gatunków ssaków w Parku, a 23 gatunków na samej Górze Chełmowej jest stosunkowo bogata, uwzględniając niekorzystne w ostatnich latach zmiany środowiska spowodowane przez uprzemysłowienie i urbanizację terenu i okolicy Parku oraz ujemne wpływy ruchu turystycznego.

Awifaunę Gór Świętokrzyskich opracowywał w czasie wojny a opublikował w 1952 r. prof. J. Sokołowski. Stwierdził on, że stosunko-

wo chłodny i swoisty klimat lasów bukowo-jodłowych wpływa raczej na ubóstwo ptaków w Parku. Granica pionowego zasięgu wielu gatunków ptaków jest tu niższa niż w innych górach Polski. Liczba ustalonych przez prof. J. Sokołowskiego gatunków ptaków wynosiła 110. W późniejszych badaniach prowadzonych przez L. Pac - Pomarnackiego, J. Ćmaka, J. J. Karpińskiego, E. Krysztofika — liczba gatunków awifauny wzrosła do 139. Sama Chełmowa Góra na swej powierzchni 183 ha ma 88 gatunków ptaków. W całym Parku występuje 86 gatunków rzadkich i chronionych.

Restytucja niektórych gatunków fauny, o których wiemy, że przed laty miały na terenach dzisiejszego Parku swoją ostoję, w obecnych warunkach jest bardzo utrudniona lub wręcz niemożliwa. Na przeszkodzie stoi tu głównie istnienie wśród lasów Parku 27 enklaw obcych gruntów rolnych o pow. 162 ha oraz około 30 ha półenklaw, objętych normalną działalnością gospodarczą.

Na terenie Gór Świętokrzyskich od dawna są prowadzone badania florystyczne i fitosocjologiczne. Współczesny badacz przyrody tego regionu dysponuje bogatym materiałem informacyjnym o tutejszej florz, zebrany w XIX i XX wieku do chwili obecnej przez znanych botaników i miłośników przyrody. W zbiorach wybitnego kieleckiego badacza flory Gór Świętokrzyskich K. Kaznowskiego znalazło się 2546 gatunków, w tym 760 gatunków flory naczyniowej.

Pierwszych prób klasyfikacji zespołów roślinnych Świętokrzyskiego Parku Narodowego dokonał Dziubałtowski w 1928 r. Prace te kontynuowali Kobendzowie (1930 r.), badając szczegółowo roślinność gołoborzy i zbiorowisk leśnych, występujących na skalistych glebach w sąsiedztwie gołoborzy na grzbiecie Łysogór.

Klasyfikacją ekosystemów ŚPN dla potrzeb gospodarki rezerwatowej zajmowali się w latach 1951—1953 B. W. Alexandrowicz i R. Zaręba. Na podstawie informacji otrzymanych od tych badaczy została opracowana mapa siedliskowa wyodrębnionych jednostek typologicznych lasu, stanowiąca ważną część składową pierwszego planu urządzenia rezerwatowego ŚPN.

Opierając się na licznych zdjęciach fitosocjologicznych, zespół pracowników Zakładu Ekologii IBL pod kierunkiem doc. dra J. Wolaka, w ramach drugiej z kolei inwentaryzacji przyrodniczo-leśnej potrzeb urządzenia rezerwatu ŚPN, opracował w latach 1970—1971 zbiorowiska leśne i łąkowe tego obszaru. W opracowaniu tym wyróżniono 11 typów i 10 podtypów zbiorowisk leśnych. Podział terenu Parku na płaty wyodrębnionych przez J. Wolaka ekosystemów jest przedstawiony na odpowiedniej mapie przeglądowej planu urządzenia gospodarstwa rezerwatowego Parku, sporządzonego na okres 1971—1980.

W związku z eksplozją populacji zwójek jodłowych w drzewostanach jodłowych Puszczy Świętokrzyskiej bliższych badań wymagają ubogie ekosystemy złożone z gatunków iglastych, wykazujące małą odporność na szkody od fitofagów.

Materiały inwentaryzacji przyrodniczych oraz opracowania naukowe niektórych zjawisk występujących w krajobrazie Gór Świętokrzyskich są przedstawione w zbiorach Muzeum ŚPN na Świętym Krzyżu. Muzeum powstało 1 września 1954 r. Początkowo mieściło się w budynku

po dawnym Szpitaliku Więziennym. Od 1962 do 1972 r., w związku z przebudową i remontem budynków na Św. Krzyżu, muzeum było nieczynne. Nowe muzeum, otwarte 22 lipca 1972 r., otrzymało odpowiednie pomieszczenie w zabytkowym budynku poklasztornym. Muzeum Parku ma następujące działy tematyczne:

1. Świętokrzyski Park Narodowy na tle Krainy Świętokrzyskiej,
2. Geomorfologia, budowa geologiczna, klimat, gleby, wody,
3. Roślinność i lasy Łysogór,
4. Fauna kręgowców i bezkręgowców,
5. Ochrona przyrody województwa kieleckiego, historia obejmowania ochroną Łysogór.

Frekwencja zwiedzających muzeum w ostatnich trzech latach była następująca:

	1972 r.	1973 r.	1974 r.
turystów indywidualnych w tys. osób	11,5	31,9	31,7
wycieczek grupowych w tys. osób	17,6	59,8	56,0

Przy Muzeum Parku na Św. Krzyżu zorganizowano w 1973 r. pokoje dla pracowników instytucji badawczych i wyższych uczelni, które biorą udział w pracach badawczych. Z tymi instytucjami współpracuje Stacja Naukowo-Badawcza Parku, utworzona w dniu 30 grudnia 1974 r.

Park ma własną bibliotekę liczącą na dzień 31 grudnia 1974 r. 3387 tomów. Bibliografia ŚPN opracowana przez doc. dra Jerzego Ćmaka obejmuje około tysiąca pozycji, w tym około 300 artykułów napisanych przez pracowników Parku.

Do najważniejszych zadań Parku należy:

- zachowanie w jak najlepszym stanie bezcennych wartości przyrodniczych rezerwatów dla badań naukowych oraz
- udostępnienie najciekawszych i najpiękniejszych form krajobrazowych Parku dla turystyki i krajoznawstwa, a także zorganizowanie ich zwiedzania z najmniejszą szkodą dla przyrody.

W związku z dynamicznym rozwojem ruchu turystycznego na obszarze Parku pogodzenie tych dwóch zadań napotyka znaczne trudności. Według danych szacunkowych ŚPN zwiedza 500—600 tys. turystów rocznie i ruch ten ma z roku na rok tendencje wzrostowe.

Jest rzeczą wprost niemożliwą skierowanie całego ruchu wycieczkowego na nieliczne szlaki turystyczne Parku pod opieką wykwalifikowanych przewodników i dopilnowanie, by uczestnicy wycieczek przestrzegali obowiązujących przepisów. Straż Parku obciążona funkcjami gospodarczymi nie potrafi zapobiec dzikiej turystyce, niszczeniu runa leśnego przy okazji samowolnych grzybobrań i zbiorze owoców leśnych.

Wyjściem z obecnej sytuacji byłoby odciążenie terenów Parku od nadmiernego ruchu turystycznego przez budowę ośrodków turystycznych w innych lesistych miejscowościach Gór Świętokrzyskich, o dużych zaletach widokowych krajobrazu, w bliskości naturalnych cieków o czystej wodzie i możliwościach urządzenia zbiorników wodnych, czego brak głównym ośrodkom istniejącym obecnie na terenie Parku: w Św. Katarzynie, Słupi Nowej i Hucie Szklanej.

W interesie ochrony przyrody Parku leży również zahamowanie procesów urbanizacyjnych w miejscowościach otaczających Park i przylegających do lasów rezerwatowych, a zwłaszcza w Św. Katarzynie, Bielinach, Kakoninie, Krajnie, Hucie Szklanej, Trzciance i Słupi Nowej.

SPN odgrywa znaczną rolę jako warsztat prac doktorskich, dyplomowych, a nawet wypracowań maturalnych uczniów leśnych szkół technicznych. Tematyka prac jest uzgadniana z Parkiem, który dąży do tego, by prace wykonywane na terenie Parku miały charakter przyczynków do kompleksowego rozwiązywania określonych problemów ochrony środowiska przyrodniczego w gospodarce rezerwatowej.

SPN jest często odwiedzany przez wycieczki szkoleniowe wydziałów leśnych różnych uczelni kraju, bywa także wykorzystywany dla ćwiczeń w niektórych czynnościach hodowlanych; służy również do praktycznego szkolenia przewodników turystycznych.

Corocznie w Parku przebywają leśnicy zagraniczni. Obiektem ich zainteresowania jest sposób zagospodarowania rezerwatów częściowych, pielęgnowanie drzewostanów mieszanych z udziałem modrzewia, jodły i buka, odnowienia naturalne głównych gatunków lasotwórczych, zapas i przyrost masy drzewnej oraz przemiany zachodzące z wiekiem w stosunkach drzewostanowych rezerwatów ścisłych.

W roku bieżącym upłynęło ćwierć wieku od objęcia obszaru dzisiejszego Świętokrzyskiego Parku Narodowego prawną ochroną rezerwatową. W referacie niniejszym starano się przedstawić w skrócie dorobek Parku za ten okres. Osiągnięcie tego dorobku wymagało wiele inicjatywy, rzetelnej pracy, poświęcenia i wyrzeczeń ze strony dyrekcji i personelu Parku oraz kierownictwa sprawami ochrony przyrody w Polsce Ludowej.

Z LITERATURY

H. Walter — STREFY ROŚLINNOŚCI A KLIMAT. Przekład z języka niemieckiego T. Wojterskiego. PWRiL 1975, str. 244, cena 28 zł.

Książka zawiera następujące rozdziały: Wstęp, Strefy wiecznie zielonych tropikalnych lasów deszczowych, Roślinność strefy tropikalnej z letnią porą deszczową, Półpustynie i pustynie strefy subtropikalnej, Roślinność twarde-listna obszarów z deszczami w zimie, Roślinność strefy umiarkowanej ciepłej, Strefa nemoralna, czyli strefa lasów liściastych zrzucających liście w zasięgu klimatu umiarkowanego, Aridowe

obszary roślinne klimatu umiarkowanego, Borealna strefa borów iglastych, Strefa tundry arktycznej, Roślinność alpejska w górach.

W pracy pomieszczono również skrowidz rzeczowy oraz skrowidz łacińskich nazw roślin.

Książka jest wynikiem licznych podróży badawczych autora oraz jego studiów. Oryginał niemiecki nosi tytuł „Roślinność świata” i składa się z dwóch tomów; wersja polska jest jego skrótem.

Praca jest interesująca dla każdego przyrodnika.